

Güftî divanının ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1113)

Hayatta sürekli mahrumiyet içinde yaşamaması Güftî'de bedbahtlık duygusu uyandırmış, onun bu psikolojisi istihzaya, zaman zaman da hicve yönelmesine sebep olmuştur. Güftî, tezkiresinde kendisini telâşçı, zayıflıktan kadîdi çıkmış, tiryaki bir züğürt olarak tasvir eder.

Mürettep bir divanı olan Güftî daha çok gazel ve rubâide başarı göstermiştir. Kuvvetli bir nazım dili ortaya koyan şair manzumelerinde kederli bir ruh hali aksettirir. Rubâilerinde zevkçe Azmî-zâde Mustafa Hâletî'ye yaklaşan Güftî, tahmis ve nazîrelerinde de sanatkârane bir kabiliyet göstermiştir.

Eserleri. 1. Divan. İçindeki şiir sayısı yazma nüshalarına göre değişen divanda toplam sekiz mesnevi, bir na't, yetmiş altı kaside, yirmi sekiz kıta, üç ter kibibend, yedi tahmîs, bir müseddes, bir muhammes, 269 gazel, on iki tarih, iki müfred, 113 rubâî yer almaktadır. Bazıları külliyyat halinde bulunan divan nüshaları arasında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki yazma (Bağdat Köşkü, nr. 162) müellif hattı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Atatürk Üniversitesi'nde (Agâh Sırrı Levend, nr. 123-125), Süleymaniye (Hamidiye, nr. 1113), Nuruosmaniye (nr. 4959/33) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 1861, 462/11) kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır (TYDK, II, 442-443; Karatay, II, 157). **2. Teşrifâtü's-şuarâ.** Manzum olarak kaleme alınmış "hezel-hiciv" vadisinde bir şairler tezkiresidir. Güftî bu eserinde kendisi de dahil çağdaşı olan şairleri ele alarak hicveder.

Bu arada devrinden ve tarihinden şikâyetlerini de tekrarlar. Tezkirede nüshadan nüshaya değişen şair sayısı toplam 106'yı bulmaktadır. Bunların bir kısmı sadece bu eserde yer almaktadır. Bilinen dört nüshası Millet (Ali Emîrî, Manzum, nr. 1324) ve İstanbul Üniversitesi (TY, 1533, 9619, 462/11) kütüphanelerindedir. **3. Zafernâme.** Varadin fethi münasebetiyle yazdığı 646 beyitlik bir manzume olup başında otuz dört beyitlik bir na't vardır. *Zafernâme*'nin iki yazması, divanın Agâh Sırrı Levend nüshası ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshasının sonunda (Bağdat Köşkü, nr. 162, vr. 90^b-107^b) bulunmaktadır. Güftî üzerinde doktora çalışması yapan Kâşif Yılmaz bu üç eserin tenkitli metnini hazırlamıştır (bk. bibl.). **4. Gamnâme.** Varadin kadısı iken yazdığı ve 21 Ramazan 1062'de (26 Ağustos 1652) tamamladığı 2000 beyitlik bir mesnevi olup devriyle ilgili bir şikâyet-nâmedir. İlk defa Bursalı Mehmed Tâhir Edirne'de Selimiye Kütüphanesi'nde bir nüshasının mevcut olduğunu haber vermişse de eser bu kütüphanede bulunamamıştır. *Gamnâme*'nin diğer bir nüshası M. Fuad Köprülü'nün bildirdiğine göre kendi kitaplığındaki "Güftî Külliyyatı" içinde yer almaktadır. **5. Hilye-i Güftî.** Nüshası tesbit edilemeyen ve bazı kaynaklarda *Düvâzdeh İmam* adıyla

da zikredilen bu manzum eserde Hz. Hasan ve Hüseyin ile aşere-i mübeşşere-nin hilyelerinin yer aldığı belirtilmektedir (Kocatürk, s. 458). **6. Şâh u Dervîş.** Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi adına başlayıp tamamlamadığı bir mesnevi tercümesidir. İlk defa Bursalı Mehmed Tâhir'in haber verdiği bu eserin de bilinen tek nüshası M. Fuad Köprülü'deki "Güftî Külliyyatı" içindedir. **7. Zelle-nâme.** Hiciv vadisinde küçük bir mesnevi olup bir nüshası aynı külliyyatta bulunmaktadır.

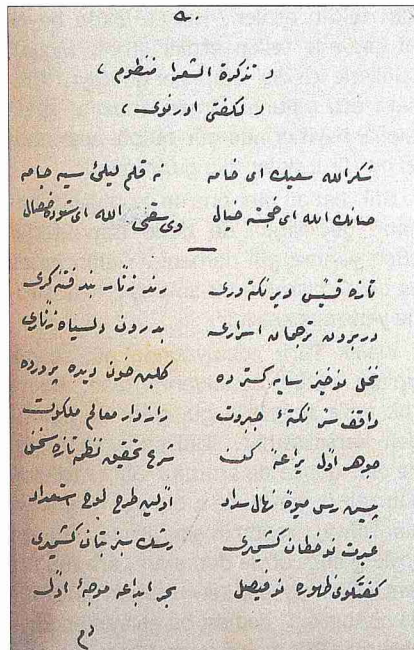
BİBLİYOGRAFYA :

Riyâzi, *Riyâzü's-şuarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 761, vr. 114^b; Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 237^b; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, s. 454-460; a.e., İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 79^b-80^b; Seyhî, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 81, s. 688-691; Âsım, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2401, s. 54; *Sicill-i Osmânî*, IV, 76; Ahmed Bâdî, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10392, s. 538-542; *Osmanlı Müellifleri*, II, 391; Tahir Olgun, *Manzum Bir Muhtıra*, İstanbul 1931, s. 37; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 252; Faruk K. Demirtaş (Timurtaş), *XVII. Asır Şairlerinden Güftî ve Teşrifât-ü-Şüerâ* (mezuniyet tezi, 1946), *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, nr. 227; a.mlf., "XVII. Asır Şairlerinden Edirneli Güftî ve Teşrifât-ü-Şüerâsı", *TDED*, II/3-4 (1948), s. 193-221; *TCYK*, I, 585; *TYDK*, II, 442-443; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 157; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 458; Banarlı, *RTET*, II, 698-699; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 303-305; Kâşif Yılmaz, *Güftî, Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği, Tezkireciliği ile Divânı, Zafer-nâmesi ve Teşrifâtü's-Şuarasının Tenkidli Metni* (doktora tezi, 1983), Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen Ed. Fak. (bir nüshası İSAM Ktp., nr. 8380); Köprülü-zâde Mehmed Fuad, "Edirneli Güftî", *Millî Mecmua*, nr. 108, İstanbul 1928, s. 1735-1736; nr. 109 (1928), s. 1750-1751; "Güftî", *TDEA*, III, 382.

KÂŞIF YILMAZ

Güftî'nin *Teşrifâtü's-şuarâ* adlı tezkiresinin ilk sayfası (Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 1324)

GÜL (گل)

Doğu edebiyatlarında
özellikle güzelliği bakımından
sözü edilen çiçek.

Türkler tarafından eski devirlerden beri bilinmekte olup edebiyatta çokça kullanılan motiflerden biridir. Farsça'daki genel anlamı "çiçek" olan gül, Türk edebiyatında da "gül-i bādâm" (bâdem çiçeği), "gül-i yâsemen" (yasemin çiçeği) gibi ifadelerde aynı mânada kullanılmıştır (İran edebiyatında gerek "çiçek", gerekse "gül" anlamında kullanılışıyla ilgili olarak Ali Ekber Dihhudâ'nın *Luğatnâme*'sinde geniş bilgi bulunmaktadır).

Gül, çeşitli vasıflarıyla daha çok sevgilin sembolü olarak kabul edildiğin-

den şairlerin ilham kaynağı, çiçeklerin de sultanıdır. Bu husus "şeh-i ezhâr, sultân-ı gül, hüsrev-i gül, dâver-i ezhâr" gibi sözlerle ifade edilir. Divan edebiyatında en çok sözü edilen kırmızı güldür. Zaman zaman beyaz gülden ve âşîğin yüzünü hatırlatması bakımından sarı gülden de bahsedilir. Bunların dışında "gül-i sad-berk" (yüz yapraklı gül, katmerli bir çeşit iri gül), "gül-i ter" (taze, taravetli gül), "gül-i ra'nâ" (içi kırmızı, dışı sarı gül), "gül-i sürî" (gül yağı çıkarılan Edirne gülü) ifadelerine de sıkça rastlanmaktadır. "Yakayım hicr oduna gül tenimi kül edeyim / Ol nihâl-i gül-i ra'nâyâ gerek hâkister" (Necâtî Bey) beytinde geçen gül-i ra'nâ tamlaması "güzel, şuh, iki yüzlü, hafif-meşrep" anlamlarında kullanılmıştır. Eskiden serviye sarmaşık veya yediveren gülü aşılabilir ve bu güller serviye görünmeyecek şekilde sarardı. Buna "peyvend", böyle güllere de "serv-i gül-endâm, serv-i gül-fürûş, serv-i semen" adları verilir.

Gonca, gülün açılmamış ya da "halvet" halidir. "Yakası dar, teng-dil, yüzünü dürmüş, uykuya varmış" gibi sözlerle de ifade edilen gonca "mahzen-i esrâr"dir; dudaklarla "hem-râz"dir. Gonca sırrını sakladığı halde gül açılıp saçılarak sırrını âleme fâş eylemektedir. "Sırr-ı aşkı gonca gibi dilde mektûm eyle kim / Hânumânı yele verdi açtığyçun râz gül" (Hayâlî) beytinde gonca ile gülün bu durumu dile getirilmektedir. Gülün açılması "çâk-i girîbân eylemek, yakasını yırtmak, dâmenini çâk çâk etmek, eteğini açmak, tebessüm eylemek" tabirleriyle anlatılır. "Goncanın bād-ı sabâ çâk etti zeyl-i ismetin / Bülbülân yâkût-ı eşk-i terle tazmîn ettiler" (Re'fet) beytinde, sabâ rüzgârının zoruyla açılan goncanın durumundan söz edilmektedir. Bu özellikleriyle gonca el değmemiş, iffetli, "pâk-dâmen"; gül ise katıla katıla gülen, her şeyi ortada, hafifmeşrep, güzellik pazarında satılan bir metâ, elden ele gezen bir "şâhid-i bâzâr"dir.

Baharın bir adının "gül mevsimi" oluşu güle verilen önemden kaynaklanmaktadır. Güller bu mevsimde açtığından bahar için "vakt-i gül, mevsim-i gül, devr-i gül" ifadeleri de kullanılır. "Gülzar, gülşen, gülistan" gülün bulunduğu mahallerin adıdır. Gül seher vakti sabâ yelinin esmesiyle açılır. Gül açılması baharın geldiğini haber verdiği için bir neşe ve sevinç kaynağı olduğu gibi işret meclislerinin kurulma zamanını da gösterir.

Gül rengi, şekli ve kokusu bakımından da çeşitli benzetmelere konu teşkil etmiştir. Bunların başında onun her yönüyle Hz. Peygamber'e benzetilişi gelmektedir. Yûnus Emre'nin, "Çiçek eydür ey derviş gül Muhammed teridir" mısrasında ifade ettiği gibi gülün kokusunu Resûl-i Ekrem'in terinden aldığına inanılır. Halk arasında, "Gül koklamak sevaptır" sözü de daha çok bu çiçeğin Hz. Peygamber'in sembolü olmasından kaynaklanmaktadır. Gül koklandığında, gül yağı veya gül suyu ikram edildiğinde salâtü selâm getirilmesi, bu inanışın müslümanlar arasında köklü bir geleneğe sahip olduğunu gösterir. Mevlid törenlerinde gül suyu serpmek, bunun için yapılmış sanat eseri niteliği taşıyan gülâbdanların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Tasavvufi sembolizmde gül ilâhî güzelliği ifade ettiği gibi Allah'ın mahbûbu Hz. Muhammed'i de temsil eder. Bundan dolayı "verd-i Muhammedî" veya "gül-i Muhammedî" adı verilen gül şeklinde hilye-i şerifler yapılmıştır. Öte yandan tasavvufta servi vahdeti, gül de kesreti temsil ettiği için "serv-i gül endâm" gibi sözlerle kesret altında gizlenen vahdet anlatılmak istenmiştir.

Bütün klasik Doğu edebiyatlarında olduğu gibi divan edebiyatında da gül bülbülle birlikte âşîği ve sevgiliyi temsil eder (bk. BÜLBÜL). Aşk macerası, bu ikisi arasında cereyan eden büyük bir hadise gibi bütün safhalarıyla anlatılır. "Gül ile bülbül sordum o gonca güldü dedi / Benim gibi sana gül yok sen gibi hezâr bana" (Kırımlı Âlî); "Berg-i gülle andelîb-i zârı tekfîn ettiler / Bir *Gülîstân* beytini üstünde telkîn ettiler" (İzzet Molla); "Güllerle içli dışlı olup aldı goncayı / Gülzâra etti oğlunu dâmâd andelîb" (İzzet Molla) beyitlerinde gül-bülbül arasındaki bu tür ilişkiler dile getirilmiştir.

Gül, bahar gibi ömrün kısalığıyla hayatın geçiciliğini de ifade etmektedir. "Ben yârime gül demem / Gülün ömrü az olur" mısraları bu anlayışın halk şiirine yansımış şeklidir.

Klasik Türk edebiyatında gül sevgili tipinin bütün özelliklerini taşır. Hatta çok defa sevgiliyle gül güzellik yönünden karşılaştırılır: "Gülşende şehâ gül de olur gonca da ammâ / Bir sencileyin şüh gül ü gonca-fem olmaz" (Şeyhülislâm Yahyâ). Nedîm'in sevgilisine, "Gülüm şöyle gülüm böyle demektir yâre mu'tâdim / Seni ey gül sever cânım ki cânâna hitâbımsın" demesi bu anlayıştan kaynaklanır. Gül nazlıdır, naz libası giyer ve

naz uykusuna yatar. Vefasız ve zâlimdir. Efsaneye göre başlangıçta rengi kırmızı olmayan gül bülbüle hiç yüz vermez. Gülün bu ilgisizliğine dayanamayan bülbül bir gün her şeye rağmen gidip gülün üzerine konar. Dikenler bülbülün gövdesine batarak kanatırlar. Gülün dibine dökülen bu kanlar onun kökünden damarlarına doğru yayılır ve gül o günden sonra kan rengine bürünür. Fuzûlî'nin "Su Kasidesi"ndeki, "İçmek ister bülbülün kanın meğer bir reng ile / Gül budağının mizâcına gire kurtara su" beyti bu inanışa telmihdir. Bu olaydan hareketle gülün bülbülün kanını döktüğüne, içtiğine ve allık olarak yüzüne sürdüğüne inanılır. Gül bülbülün sesine kulak vermez, açılıp yüzünü göstermez, daima dikenle (rakip) iş birliği yaparak onun bağırı yararlar. Ancak dünyada diken-siz gül bulmak mümkün olmadığından bülbül de, "Gülü seven dikenine katlanır" diyerek teselli bulur. Gülün dikenî âşîğin rakibidir. Bunun dışında gül ile diken iyilik ve kötülük, kolay ile zor, dost ile düşman zıtlıklarını da ifade eder. Gülün şekli yapraklarından hareketle kâğıt, kâğıda, deftere, mecmuaya benzetilir. Sabah rüzgârında tatlı tatlı sallanışı ise "bâd-ı subh ile gülp oynamak" şeklinde dile getirilir. Tazelik, incelik, narınlık, nazlılık hem gülün hem de dalının, yaprağının ve fidanının özellikleridir. Bunlar aynı zamanda sevgilinin boyunu, yanağını, yüzünü ifade ederler. Gül renginden dolayı kana, ateşe ve şaraba benzetilir. Rengi ve kokusuyla işret meclislerinin değişmez süsüdür. Genel olarak gül, bazan da yabani gül veya ağustos gülü de denilen nesrin, kırmızılığı sebebiyle sevgilinin yüzü ve yanağı için kendisine benzetilen (müşebbehün bih) olur. Nesteren ise beyazlığından dolayı kefeneye teşbih edilir. Sevgili-gül benzetmesinde zülûf, ben, ayva tüyü, boy ve dudak sırasıyla sümbül ve menekşe, fül-fül, çemen, servi ve gonca şeklinde düşünülerek bahçe unsurları bir araya getirilip tenâsüp sanatı yapılır.

Gül ateşi hatırlattığı için "âteş-mizâc"dır. "Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cüybar âteş / Semender-tıynetân-ı aşka bestir lâlezâr âteş" (Şeyh Galib) beyti gül-ateş benzerliğini dile getirmektedir. Sevgilinin bulunmadığı bahçe âşîğa cehennem ve bu bahçedeki güller ateş gibi görünür. Gül "âteş-i Tûr" şeklinde tasavvur edilince bülbül de "kelîm" sıfatıyla anılır. Gül aynı zamanda cennet çiçeğidir. Hz. İbrâhim Nemrud tarafından

ateşe atılınca ateş ona gül bahçesi olmuştur. "Yandım belâ-yı hicr ile Nemrûd nârında yeter / Gel ey Halilim bir kadem tâze gülistân et beni" (Ahmed Paşa) beytinde buna işaret edilmektedir.

Gül şekil olarak kulağa benzetilir. Sabâ rûzgârının gülü hareket ettirmesi ve gülün açılmasında rol oynaması sebebiyle onun kulağına âşıktan haber fısıldaması "kulağını bükmek" gibi ifadelerle anlatılır.

Zulmüne, istîğnasına ve vefasızlığına rağmen âşık güle benzeyen sevgiliyi daima baş üstünde tutar. Bununla başa veya sarığa gül takma âdetine de işaret edilmiş olur.

Tasavvufî sembolizmde gonca halindeki gülün vahdeti, açılmış gülün kesreti ifade etmesine karşılık gülşen gönül açıklığını yahut kirinden, pasından temizlenerek ilâhî güzelliğin yansımasına hazır hale gelmiş kalbi ifade eder. Rivayete göre Hz. Ali son nefesini vermeden önce Selmân-ı Fârisî'den bir des-te gül istemiş ve getirilen bu gülleri kokladıktan sonra ruhunu Hak'a teslim etmiştir. Bundan dolayı Bektaşîlik'te gül önemli bir semboldür.

Gül tek beyitlerde ele alındığı gibi "gül" redifli gazel ve kasidelere, ayrıca *Gül ü Bülbül* (Kara Fazlî, Rifâî, Bekâyî, Gazi Giray, Acem Molla Niyâzî), *Gül ü Nevrûz* (Lutfî, Muîdî, Sâbir), *Gül ü Hüsrev* (Tutmacı), *Gül ü Sabâ* (Necâtî), *Gül ü Mül* (Râsih) gibi müstakil eserlere de konu olmuştur. Divan şiirinde, aralarında Necâtî ve Nevî'nin de bulunduğu "gül" redifli kaside yazar şairler arasında Fuzû-

lî'nin Kanûnî Sultan Süleyman için kaleme aldığı kasidesi, altmış iki beyit boyunca gülün hemen her kullanımında ayrı bir mazmuna işaret eden zengin imaj dünyasıyla şiir sanatı bakımından en güzel örneklerden biridir.

Divan edebiyatı yanında Türk halk ve tekke edebiyatlarının hemen bütün ürünlerinde de güle yer verilmiştir. Gülün çeşitli özellikleriyle ele alındığı mâni, türkû, atasözü, deyim, ninni, ağıt, ilâhî, halk hikâyesi ve kıssalar bugün de Türk halkı arasında canlı olarak yaşamaktadır.

Gül, Tanzimat devrinden başlayarak günümüze kadar uzanan Batılılaşma ve değişme süreci şiirinde önemli bir motif olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu devamın büyük bir kısmında, gerek divan gerekse halk şiirinde mevcut gül-bülbül-gonca gibi klasik mazmun ilişkileri veya gülşen, gülzar, gül yüzlü, gül yanaklı, gül dudaklı gibi fazla karmaşık olmayan terkip ve deyimler hâkimdir. Bunun dışında edebiyatın hemen her tema ve konusunda olduğu gibi gül imajı da gelenekten uzaklaşıp öncekilerden farklı alegorik ve sembolik değerler kazanarak yeni kullanma alanlarına açılır.

Divan şiirindeki dünyevî veya tasavvufî sevgiliyi vatan ve millet motiflerine kaydıran Nâmîk Kemal'in şiirlerinden "Vaveylâ"da gül dildeki bu yeni tasarrufun ilk örneklerindedir: "Feminin rengi aksedip tenine / Yeni açmış güle mîsâl olmuş". Süleyman Nazif'in, "İşte gülzâr-ı vatan mahvoldu istibdâd ile" mıs-

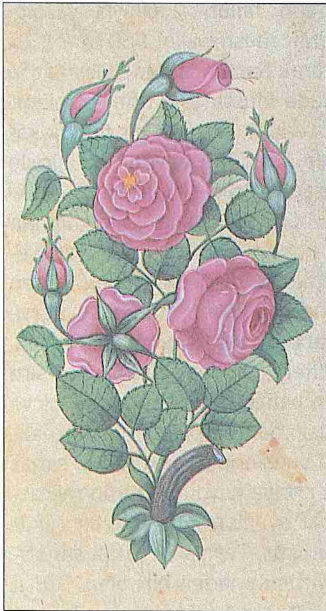
raı da aynı kategoride bir başka örnektir. Abdülhak Hâmid, bir şairin hayal gücünü tasvir ettiği, "Bir haşrdır gözünde onun inkişâf-ı gül" mısraında gülün açılmasıyla mahşer arasında orijinal bir çağrışım yapar. Ahmed Hâşim'in sembolist-empresyonist şiirlerinde daha da şaşırtıcı imajlar görülür: "Eğilmiş arza kanar, muttasıl kanar güller"; "Yorgun gözümün halkalarında / Güller gibi fecr oldu nümâyan / Güller gibi sonsuz iri güller / Güller ki kamıştan daha nâlân".

Birçok şiirinde güle değişik semboller yükleyen Yahya Kemal, "Zil, şal ve gül bu bahçede raksın bütün hızı" mısraında gülü egzotik ve erotik bir unsur olarak kullanırken, "Bir kanlı gül ağzında ve mey kâsesi elde" mısraıyla aşk ıstırabının, "Hâfız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış / Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle" mısralarıyla da onu ebedî hayatın sembolü yapar.

Cumhuriyet'ten sonraki şiirin sosyal gerçekçi, siyasî-ideolojik yönünde gül hemen hiç yer almazken hissi ve mistik karakterli şiirlerde zenginleşen mâna, imaj ve sembol değerleriyle devam eder. Necip Fazıl'ın, "Gül yetiştirenlere mahsus hevesle / Renk renk dertlerimi gözünde besle" mısralarında aşk acısını sembolize eden gül, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiirlerinde her biri ayrı bir çağrışımın ürünü olan zengin hayallere açılır: "Bir gül bu karanlıklarda / Sükûta kendini mercan / Bir kadeh gibi sunmakta / Zamanın aralığından"; "Belki rüyalarındır bu taze açmış güller"; "Bugünün rûzgârında yıkanan mâzi gülü"; "Gül, ey bir âna sığınmış ebediyet rüyası". Behçet Necatigil bir şiirinde, "Solgun bir gül oluyor dokununca" mısraını duygu yüklü laytmotif olarak kullanır.

Şiir kitaplarından birinin adı *Gül Muştusu* olan Sezai Karakoç'ta gül çok defa İslâm'ın "ba'su ba'delmev't"inin, dirilişin sembolüdür: "Kıyamet demek gülün geri geliş demek / Gül peygamber muştusu, peygamber sesi". Beşir Ayvazoğlu'nun da, "Dönsün yine dönsün açılan tennüre / Ses gülleri iliştersin güzelliğine" gibi klasik form ve mazmunlardan hareketle imajları genişleyen şiirlerini ihtiva eden *Gülnâme* adlı bir kitabı vardır.

Gül Ortaçağ Batı edebiyatında da önemli bir yer tutar. Kara Fazlî'nin *Gül ü Bülbül*'üne benzeyen *Roman de la rose*, Fransız edebiyatının Ortaçağ sonlarında çok sevilen alegorik eserlerinden biri olmuştur. Gül ayrıca Doğu-İs-

XVIII. yüzyıla ait anonim bir eserde gül demetiyle güllerin hâkim olduğu buketti resmeden iki sayfa (*Silsilenâme-i Osmâniye*, İÜ Ktp., TY, nr. 9366, s. 3. 52)

lâm şairleriyle Batı şairlerinin işlediği ortak önemli sembollerden biridir.

Türk süsleme sanatlarının vazgeçilmez motiflerinden biri de güldür. Tavan göbekleriyle taş oymacılığında, çini, seramik, duvar resimleri ve kumaşlarda, kitap cilt ve tezhiplerinde, mezar taşlarında stilize edilmiş güller önemli bir yer tutar. Kapılarda tokmağın geçmesi için ortasında bir delik bulunan yuvarlak pul şeklindeki süslü madeni veya tahta levhaya "ağızlık gülü" denmektedir. Yazma Kur'an-ı Kerim'lerde sayfaların kenarına ve gerekli yerlere tezhiplerle yapılan gül şeklindeki motiflerden aşr-ı şerifleri gösterenlere "aşır gülü", cüz başlarını gösterenlere "cüz gülü", genellikle her cüzün 1/4'ünü belirtmek için konanlara "hizip gülü", secde âyetlerini işaret edenlere de "secde gülü" denir.

Kâdirî tarikatı alâmeti olarak arakiyenin tepesine çuhadan dikilen daire şeklindeki parçaya da gül adı verilmiştir; havuzlu, kafesli gül veya Bağdat gülü, kız gülü gibi çeşitleri vardır. Bu konuda derviş İbrâhim el-Eşrefî el-Kâdirî'nin yazdığı "Gül Risâlesi" (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 270), Mustafa Kara tarafından yayımlanmıştır (*Üç İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V/5 [1993], Bursa 1995, s. 11-23). Rîfâilî'nin zikir esnasında ateşte kızdırıp yaladıkları demire gül, bu işe de "gül yalamak" adı verilir. Osmanlı sanatında XVIII. yüzyıldan sonra gül natüralist üslûpta en çok resmedilen çiçektir.

Gül, Osmanlılar'dan başlayarak günümüze kadar Türkler'in günlük hayatlarında önemli bir yer tutar. Erkek ve özellikle kadın kıyafetinde ve ziynet eşyasında yaygın bir motif olarak kullanılır.

muştur. Türk mutfağına özel gül reçeli ve gül şurubundan başka parfümeri sanayinde de gül suyu ve gül esansı eskiden beri bilinmektedir. Türkçe eserlere ad verme geleneğine bağlı olarak gül kelimesiyle başlayan birçok mesnevi, tarih, tezkire ve terâcim-i ahvâl kitabı bulunmaktadır. Kız çocuklarına gül ve içinde bu kelimenin yer aldığı çeşitli adlar verilmesi de günümüze kadar gelen yaygın bir gelenektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Çavuşoğlu, *Necâti Bey Divânı'nın Tahlîli*, İstanbul 1971, s. 276-279; a.m.f., *Dîvanlar Arasında*, Ankara 1981, s. 6-13; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 111, 112, 135, 139, 170; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 506-511; E. Kemal Eyüboğlu, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1973-75, I, 112-113; II, 227-228; Nihad Sâmî Banarlı, *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri*, İstanbul 1976, I, 56-70; Abdülbâki Gölpinarlı, *Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 140; Ali Nihad Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul 1981, s. 100; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler*, İstanbul 1986; Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı (Tahlîli)*, Ankara 1987, s. 530-534; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 366-368; M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divânı'nın Tahlîli*, Ankara 1990, s. 404-408; Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, İstanbul 1992, s. 93-96, 100; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1992, s. 82-84; Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı: Makaleler*, Ankara 1993, s. 413-435; Muhsin Macit, *Gelenekten Geleceğe*, Ankara 1996, s. 16-17; "Gül", *SA*, II, 664-665; Pakalın, I, 683; Afif Obay, "Gül", *TA*, XVIII, 133-136; J. Rypka, "Gul", *Et²* (İng.), II, 1133; Dihhuda, *Luğatnâme*, XIII, 341-347; Timur Kocaoğlu, "Gül", *ML*, V, 412-414; Mustafa Kutlu, "Gül", *TDEA*, III, 382-387.

CEMAL KURNAZ

GÜL ü BÜLBÜL

(گل و بلبل)

Gül ile bülbül arasındaki aşkı anlatan mesnevi tarzında temsili hikâyelerin ortak adı.

Hem Doğu hem de Batı edebiyatlarında eskiden beri yazılmıştır. Doğu'da geçmiş daha eskiye dayanan hikâyeye klasik İran edebiyatında *Gül ü Mül*, *Gül ü Şanevber*, *Gül ü Nevruz*, *Gül ü Hürmüz* gibi adlarla kaleme alınmıştır. Gül ve bülbül konulu en eski hikâyenin Ferîdüddin Attâr'a (ö. 618/1221) nisbet edilen *Bülbülnâme* adlı mesnevi olduğu ileri sürülmektedir (Öztekim, sy. 4, s. 119).

Gül ve bülbül imajı İran edebiyatından Arap edebiyatına girmiş, oradan da Doğu kültürünün Avrupa'ya geçişinde önemli iki kapı olan İspanya ve Sicilya yoluyla Batı'ya ulaşmıştır. Nitekim Fransa'da XII. yüzyıldan sonra Doğu kaynaklı bazı halk hikâyelerinin yazıldığı görülmektedir. Bunlardan biri Guillaume de Lorris'in *Le roman de la rose* adlı eseridir (a.g.e., sy. 4, s. 120). Konu İngiliz ve Alman edebiyatlarında da işlenmiştir (a.g.e., sy. 4, s. 121).

Türk edebiyatında da "Gül ü Bülbül" adıyla kaleme alınan çeşitli eserler genel karakterleri itibarıyla birbirine benzerse de konunun işleniş bakımından farklılıklar gösterir. Bu farklılık bazan şairin konuyu ele alış, hikâyeyi geliştirmesi ve ifadedeki başarısı sayesinde orijinal boyutlara ulaşır. Kara Fazlî'nin *Gül ü Bülbül*'ü bu eserler içinde en hacimli olup en çok beğenilenidir. Fazlî, aruzun "fâilâtün mefâilün fâilün" kalıbıyla yazdığı 2450 beyitlik mesnevisini 960'ta (1553) tamamlayarak Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa'ya ithaf etmiştir. Tamamen temsili (alegorik) bir tarzda kaleme alınan eser 390 beyitlik bir girişle başlamaktadır. Telif sebebini de açıkladığı on bölümlük bir giriş kısmından sonra asıl konuya geçilmektedir. Hikâyenin kahramanlarını çiçek ve bitkilerden gül, lâle, nergis, süsen, menekşe, servi, sümbül; tabiat varlıklarından jâle, ırmak, güneş, meltem, şimşek, gülşen; mevsim ve aylardan bahar, temmuz, hazan, kış ve nevrüz; kuşlardan da bülbül oluşturmaktadır. Fazlî bu eserinde eski şiir ve sanat anlayışının ortaya koyduğu bütün mecazları ve sanat oyunlarını başarılı bir şekilde uygulamıştır. Teşhis ve intak sanatının güzel örneklerinden biri olan *Gül ü Bülbül*'de şair her kahramanın mücerret

Fazlî'nin *Gül ü Bülbül* adlı mesnevisinin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Râşid Efendi, nr. 1086)